

➤ Kohti ihmistä laajempaa kotia:
Ekokriisin mittakaava ja kodin affektit
Stanley Crawfordin ja Joy Williamsin
romaaneissa

—

Laura Oulanne

Koti ja (luonnon)ympäristö asettuvat usein arkiajattelussa ja myös humanistisessa tutkimuksessa ihmiskeskeiselle asteikolle olennaisesta marginaaliseen: koti ympäröi ihmistä ja ympäristö ympäröi kotia. Ajatusta kodista selvästi rajattuna ja pysyvänä tilana tai olotilana on kuitenkin myös pitkään kritisoitu erityisesti feministisen ja postkolonialistisen teorian piirissä (Irigaray 1984; Bhabha 1997; Young 2005; ks. myös Blunt & Dowling 2006, 46–52). Kirjallisuudentutkimuksessa romaania ja kotia on tarkasteltu sikäli toisiinsa vertautuvina tiloina, että kumpikin tapaa rajoittaa naisten toimijuutta (Mezei & Briganti 2002, 844); toisaalta on korostettu kirjallisuutta liikkeen ja kodittomuudenkin kuvaamisen paikkana (ks. esim. Ahokas & Kähkönen [toim.] 2003). Asetan tässä artikkelissa kodin käsitettä ilmavoittavia feministisiä avauksia keskusteluun ekokriittisen ja anti-antroposentrisen eli ihmiskeskeistä ajattelua haastavan tutkimusotteen kanssa.¹

Fenomenologi Iris Marion Young etsii esseessään ”House & Home” (2005) tapoja ”demokratisoida” kotiin liitettyjä arvoja ja kokemuksia, joihin hän lukee pysyvyyden, turvallisuuden, yksilöllisyyden ja yksityisyyden. Demokratisoinnilla Young tarkoittaa näiden sinällään potentiaalisesti vapauttavien ja voimaannuttavien arvojen irrottamista konservatiivisesta ajattelusta, jossa kodin pysyvyys ja turva kulkevat käsi kädessä patriarkaalisen yhteiskuntajärjestyksen ja esimerkiksi naisille lankeavan kotityön näkymättömyyteen perustuvan hyväksikäytön kanssa.² Hän tavoittelee inklusiivisempaa ymmärrystä, jossa kodin arvot voisivat kiinnittyä myös eri kulttuureissa tai luokkakonteksteissa eri tavoin toteutuviin asumisen muotoihin sekä liikkuviin tai moninaiisiin käsitteisiin identiteetistä:

Along with several feminist critics, furthermore, I question the yearning for a whole and stable identity that the idea of home often represents. Unlike these critics, however, I am not ready to toss the idea of home out of the larder of feminist values. Despite the oppressions and privileges the idea historically carries, the idea of home also carries critical liberating potential because it expresses uniquely human values. (Young 2005, 123–124.)

Yhdyn Youngin tavoitteeseen arvioida uudelleen kotiin assosioituvien arvojen ja affektien mahdollisuuksia avautua uusille merkityksille. Youngin muotoilut, mukaan lukien itse ’demokratian’ käsite, ovat kuitenkin fenomenologisen perinteen mukaisesti varsin ihmiskeskeisiä. Haluankin tässä viedä kodin uudelleenajatteluprojektia aavistuksen pidemmälle ja haastaa ajatuksen kodin kantamista ”ainutlaatuisen inhimillisistä arvoista” perusteena sen emansipatoriselle potentiaalille. Kysyn, voitaisiinko kotiin käsitteenä tehdä tilaa myös toisenlaisen olentojen ja ympäristön ihmistä laajemmalle olemiselle, ja miten se muuttaisi ymmärrystämme kodista itsestään.³ Ovatko kokemuksemme kodista, jotka värittävät siihen liitettyjä arvoja, lähtökohtaisestikaan niin yksi-

tyisiä ja ihmiskeskeisiä kuin konservatiivisemmat tulkinnat olettavat? Miten kirjallisuus avaa kotiin liittyviä affekteja kohti ihmistä laajempaa maailmaa, ja millaisilla lukutavoilla näitä avauksia voidaan tuoda esiin?

Lähestyn näitä kysymyksiä tutkimalla, miten kahdessa yhdysvaltalaisen (post-)postmodernismin marginaaleihin sijoittuvassa romaanissa rinnastetaan kotiin assosioituvia intiimejä teemoja ekologisiin, ihmistä laajempiin mittakaavoihin. Stanley Crawfordin *Log of the S.S. the Mrs Unguentine* (1972, tästä eteenpäin U) ja Joy Williamsin *Breaking and Entering* (1988, tästä eteenpäin BE) on julkaistu heräävän ympäristökriisitietoisuuden ajanjaksolla, ja niiden teemoja voidaan liittää erityisesti Yhdysvalloissa 1960- ja 1970-luvuilla syntyneisiin ympäristöliikkeisiin. Esimerkiksi teoria ilmastonmuutoksesta alkoi tulla tunnetuksi 1960-luvulla, jolloin myös Rachel Carsonin *Äänetön kevät* (*Silent Spring*, 1962) herätti laajaa tietoisuutta saasteiden vaikutuksesta ekosysteemien ja ihmisten hyvinvointiin. Ensimmäistä Maan päivää (*Earth Day*) vietettiin huhtikuussa 1970 Kalifornian Santa Barbaran edustalla sattuneen öljyvudon jälkeen. Suhteutankin romaanien ekologisia teemoja ja kerrontaratkaisuja erityisesti tähän kontekstiin.

Kummassakin teoksessa satirisoidaan kotiin liitettyjä konservatiivisia ja patriarkaalisia arvoja, erityisesti avioliittoinstituutiota, samalla kun lukijan huomiota jatkuvasti houkutellessaan kohti ympäristöeettisiä kysymyksiä ja näin tarjotaan vaihtoehtoisia perspektiivejä ihmissuhdekuvaukselle. Crawfordin kolmas romaani *Log of the S.S. the Mrs Unguentine* on sekä avioliittokuvaus että dystooppiseen, postapokalyptiseen maailmaan sijoittuva ”ekotopia”, kertomus ihmiskunnan paluusta harmonisen hyvinvoivaan suhteeseen ei-inhimillisen luonnon kanssa – joskin ihmiskuntaa edustaa pariskunta ja luontoa laiva.⁴ Teoksessa voi nähdä kaikuja esimerkiksi samoihin aikoihin tiuhaan ilmestyneen *Whole Earth Catalog* -lehden ympäristötietoutta ja omavaraisuutta ajavasta ideologiasta sekä James Lovelockin Gaia-hypoteesia käsittelevistä artikkeleista (ks. esim. Lovelock & Margulis 1974). *Login* julkaisemisen aikoihin Crawford itse muutti New Mexicoon, alkoi päätoimiseksi luomuviljelijäksi ja on sittemmin julkaissut muun muassa tietokirjan valkosipulin kasvattamisesta. Teoksen lyhyt muoto ja kokeileva kerronta liittävät sen Oulipo-liikkeestä vaikutteita saaneeseen yhdysvaltalaiseen avantgardeen, jota edustaa esimerkiksi Harry Mathews. Löyhästi lokikirjan muotoon kirjoitettu romaani kertoo takaumien avulla Mrs Unguentinen ja hänen miehensä vuosikymmeniä kestävä yhteiselämän tarinan, jonka näyttämönä toimii näiden asunnoksi, sitten myös puutarhaksi ja lopulta kokonaiseksi ekosysteemiksi muokkaama, vedenpaisumuksen kokeneen maailman merillä seilaava proomu. Tämän poikkeuksellisen kotitilan taustaa vasten teoksen melko perinteiset avioliittodraaman asetelmat näyttävät outoutettuina;⁵ toisaalta tila myös kieltäytyy pysymästä pelkkänä taustana ja tunkeutuu keskelle kotityön ja avioparin välisten konfliktien kuvauksia.

Breaking and Entering sitä vastoin sijoittuu realistiseen maailmaan eikä sisällä suoranaisten postapokalyptista kuvastoa. Sävyiltään se on kuitenkin

Logia synkempi. Romaani ei ole nykyistä ”huonommasta” maailmasta kertova dystopia (vrt. Rabkin 2015, 140) vaan pikemminkin kertomus siitä, miten sen päähenkilöt ”väärinkäyttävät” heille annettua maailmaa ja samalla paljastavat siinä piileviä epäjohdonmukaisuuksia ja epäoikeudenmukaisuuksia.⁶ Väärinkäytön kohteena ovat erityisesti kodin ja asumisen käytännöt: romaanin näkökulmahenkilö Liberty ja tämän puoliso Willie viettävät suurimman osan ajastaan rikkaiden floridalaisten tyhjilleen jättämässä taloissa, joihin he usein pääsevät vaivattomasti joutumatta edes murtautumaan: ”Anyplace they saw that appealed to them, and even some places that didn’t, they just went inside” (BE, 5). Sen nihilistisen maailman voi yhdistää ”*Kmart realism*” -nimekkeeseen, jota on käytetty erityisesti amerikkalaisesta, 1980-luvulla julkaistusta minimalistisesta ja arkisiin miljöihin sijoittuvasta lyhytproosasta, jota myös Williams kirjoitti (Kirn 2001, ei sivunumeroita). Lyhyen muodon vaikutus näkyy romaanin episodimaisessa rakenteessa ja laajassa hahmogalleriassa, mikä lisää sen fiktiivisen maailman kaoottisuuden tuntua. Libertyn ja Willien suhdetta ja asumiskäytäntöjä kehystävät toistuvat viittaukset Floridan rannikon ihmislähtöisiin ympäristöongelmiin, ja ihmissuhteiden ja kotien kaaos rinnastuu teoksessa ympäristön asuinkelvottomuuteen. Williams (2001) kritisoi ja satirisoi myös useissa esseissään ihmisen toimintaa ekokriisien alkuunpanijana ja kykenemättömyyttä niiden ratkaisuun.

Sekä Williamsin (s. 1944) että Crawfordin (s. 1937) ympärillä vallitsee yllättävä tutkimus- ja tunnettuustyhjiö sekä Suomessa että maailmalla.⁷ Romaanit kuitenkin puhuttelevat lukijaa nykyhetkessä, jossa aavistus maapallon muuttumisesta asuinkelvottomaksi tunkeutuu yhä useamman arkipäivään ja tunneelämään samalla kun kotiin ja asumiseen liittyvät, erityisesti sukupuolittuneet arvot ja affektit ovat jatkuvan uudelleenarvioinnin kohteena. Kumpikin teos toteuttaa omanlaistaan parodista versiota romanttisesta tragikomedista, jota Patrick Colm Hogan (2003, 11) on kuvannut universaalisti ihmistunteisiin vetoavana lajina, mutta kiinnittääkin lajille tyypilliset affektit ihmistä laajempaan kontekstiin. Esitän, että sekoittamalla kotiin ja ympäristöön liittyviä affekteja romaanit uudelleenkirjoittavat ja kutsuvat lukijoitaan uudelleenkuvittelemaan näiden suhdetta, vaikka ne tarjoavat melko pessimistisen näkemyksen ihmisen kyvystä toimia ympäristön hyväksi. Uudelleenkuittelun (*reimagining*) ja uudelleenkirjoittamisen (*rewriting*) käsitteitä on käytetty runsaasti, melko löyhästi määriteltynä, feministisessä ja postumanistisessa tutkimuksessa (ks. esim. Braidotti 2021; Karkulehto et al. 2020). Kutsun näitä termejä käyttämällä esiin ajatusta kirjallisuudesta käsitteitä ja merkityksiä ja siten maailmaa muokkavana toimijana. Näin kiinnitän huomiota paitsi kirjallisuuden mahdollisuuksiin tuottaa kriittisiä näkökulmia olemassa olevaan todellisuuteen, myös sen voimaan luoda – vaikkakin hitaasti ja vaiheittaisesti – uusia todellisuuksia.

Youngin edellä esitellyn kritiikin kohteena ovat paitsi aiemmat feministiset ajattelijat myös fenomenologisen teorian vaikutusvaltaiset kotikuvaukset esimerkiksi Martin Heideggerin ”Rakentaa asua ajatella” -luennossa (1951), jossa

*Teoksen ambivalentti ekotopia kuvaa ympäristön
autonomiia ihannetilana mutta vie samalla lukijan
ajatukset sekä luonnonvarojen käytön kiihtymisen
ja tehokkuuden maksimoimisen että patriarkaalisen
kotijärjestyksen ongelmiin.*

koti hahmottuu ennen kaikkea ihmisen ("Mann") rakentamisen kohteena. Osin samaan perinteeseen asettuu Gaston Bachelardin *Tilan poetiikka* (1957), jota on hyödynnetty runsaasti myös kirjallisuudentutkimuksessa. Bachelardille koti on luovuuden vapautta turvallisuudellaan tukeva, pesämäinen tila, joka voi toisaalta kuvittelun kautta aueta kohti laajempia kosmisia mittakaavoja. Kummankin ajattelijan kotikäsitteitä vaivaa paitsi sokeus esimerkiksi sukupuolen ja luokan kysymyksille myös varsin ihmiskeskeinen maailmankuva. Ehdotan kuitenkin, että kun nämä kotiajattelun klassikot asetetaan keskusteluun tarkastelemieni kaunokirjallisten teosten kanssa, niistä paljastuu myös ei-inhimilliselle moninaisuudelle vieraanvaraisia teoreettisia koloja.

Fenomenologisen kotiajattelun lisäksi hyödynnän (eko)narratologisia käsitteitä erityisesti kerronnan mittakaavan (*scale*) eli sen kattaman ajan ja tilan laajuuden tarkastelussa. Osallistun näin viimeaikaisiin keskusteluihin siitä, miten kertomusmuoto taipuu ilmastonmuutoksen tai laajemmin antroposeenin kaltaisten monimutkaisten ilmiöiden tai "hyperobjektien" kuvaamiseen (Morton 2013; James 2022, 3–4). Esimerkiksi Timothy Clark (2015, 24) esittää, että tällaisten laajojen ja verkottuneiden ilmiöiden "mittakaavaefektit" (*scale effects*) vastustavat ihmiskokemukseen perustuvia kertomuksia ja vaatisivat ymmärrettäviksi tullakseen jonkin uuden kirjallisuuden muodon. Suhtaudun seuraavassa varauksella romaanin mahdollisuuksiin hypätä ihmisen näkökulman ulkopuolelle, mutta Erin Jamesin (2022, 4) ja David Hermanin (2011, 158) tapaan katson, että ihmistä laajempien intressien ja kertomusmuodon tarkastelu rinnakkain voi tuottaa uutta ymmärrystä kummastakin.

Tutkin seuraavassa niitä kirjallisia keinoja, joilla kokemusta ja merkitystä venytetään pois päin ihmiskeskeisyydestä. Tarkastelemissani teoksissa nämä ovat myös keinoja, joilla kotiin liittyviä porvarillisia ja patriarkaalisia arvoja saatetaan törmäykseen niistä välinpitämättömien, ei-inhimillisten toimijoiden

kanssa.⁸ Analyysini osoittaa, että ihmiskeskeisyyttä vastustavat luennat voivat palvella myös feministisiä päämääriä, ja feministiset inklusiotavoitteet voivat ainakin aavistuksen muokattuna tehdä tilaa myös ei-inhimilliselle. Luennasani romaanit tarjoutuvat tällaisen käsitteellisen uudelleen kuvittelun paikaksi.

”What planet is this anyway, my dear?” *Log of the S.S. the Mrs Unguentinen* epämukava ekotopia

The name is Mrs Ungentine. I was not the one born with it, he was. We were married by telephone when the great cable was laid across the ocean floor well before the weather turned to foul; it was the thing to do then, the thing to do indeed. Some high priest on a party line made us man and wife or at least did consecrate the phone line, the electrodes, or whatever. And made me drop all my names, maiden, first and middle, the result being Mrs Ungentine. (U, 9.)

Mrs Ungentine on sekä teoksen kertojan että sen tapahtumapaikan nimi. Kun proomu alkaa muistuttaa pikemminkin metsää kuin vesikulkuneuvoa, nimestä tulee yksi niistä kirjallisista tiloista, joissa inhimilliset ja ei-inhimilliset, henkilökohtaiset ja ekologiset skaalat kohtaavat ja vaihtavat paikkaa. Kerronnan hetkellä kertoja on yksin laivalla ja kenties ainoana ihmisenä maan päällä hänen miehensä kadottua laidan yli hämärissä olosuhteissa ja planeetan koettua jonkinlaisen vedenpaisumuksen. Lokikirjassa hän muistelee menneitä vuosia, ja turhautuneet viittaukset työnjakoon, kommunikaatio-ongelmiin ja merielämän yksinäisyyteen vuorottelevat proomu-puutarhan ylläpitokuvausten kanssa. Kertoja on epäjohdonmukainen ja epäilee omaa luotettavuuttaan: hän vihjaillee, että hänen aiemmin esittämänsä tiedot ja tulkinnat eivät kenties olekaan pitäviä, pohdiskelee kertomisen vaikeutta ja kertoo tapahtumista useita eri versioita. Epäluotettavuus luo häilyvyyden tuntua Mrs Ungentinen hahmoon teoksen kokevana ja puhuvana, inhimillisenä keskuksena. Häilyvyyttä tuottavat myös henkilöhaamon nimeen ja nimeämiseen liittyvät ei-inhimilliset voimat. Yllä lainatussa, romaanin avaavassa katkelmassa kertoja nimeää itsensä ja kuvaa sekä teoksen inhimillisen dramatiikan ytimen että sen taustalla vaikuttavat ei-inhimilliset toimijat – joita itse nimi öljyisyyden ja voitelen (*unguent*) konnotaatioineen myös kutsuu esiin. Avioliiton solmimisen hetkellä samoin kuin koko teoksessa vallitseva intensiivinen ja ajoittain kummallinen jännite ei palaudu ihmismielten ja ruumiiden väliseen dynamiikkaan tai edes niihin sosiaalisiin normeihin, jotka pakottavat kertojan vaihtamaan nimensä: mukana on myös puhelinlinja, sen päällä valtameren vesimassat ja kaiken taustalla aavistus ilmaston muuttumisesta. Katkelmasta voi aavistaa, että teoksen maailma muistuttaa omaamme vain osittain, ja se herättääkin sekä avioliittokuvauksen että dystopian lajityyppeihin liittyviä odotuksia.

Logia voidaan lukea absurdina allegoriana patriarkaalisen avioliiton epätasa-arvoisuudesta. Romaanin yksityiskohtaiset ja runsaat kuvaukset puutarhasta, muuttuvasta ilmastosta ja kaikennielevästä merestä kilpailevat kuitenkin huomiosta avioliittodraaman kanssa, jolloin allegorinen luentakin käy monimutkaisemmaksi. Tarkastelen aluksi fenomenologiseen perinteeseen viitaten, miten erityisesti kotiin liittyvän, sukupuolittuneen työnjaon kuvaukset keskustelevat ihmistä laajempien mittakaavojen kanssa. Sen jälkeen suhteutan näitä mittakaavoja avioliittokuvauksen tyyliin ja kytken analyysin ekonarratologiseen keskusteluun ”kerrottavuudesta” ihmistä laajemmassa kontekstissa. Luentani tuo esiin, miten teos mittakaavakokeilujen avulla kuvittelee sekä feministisesti että ympäristöeettisesti kestävämpää kotia mutta samalla haastaa ihmiskeskisiä yrityksiä ratkaista ympäristöongelmia.

Utopia ja dystopia ovat sekä kirjallisuudessa että ekologisessa ajattelussa perusteellisesti yhteen kietoutuneita (ks. Kumar 1987; Kankkunen 2021, 46, 152). Kestävämpää maailmaa tavoittelevat ekotopiat asettuvat usein pastoraalin tyyliin, johon kuuluvia kansoittamattoman villiyyden ja ”luonnollisuuden” fantasioita on kritisoitu niiden nojautumisesta lähinnä valkoiselle miessubjektille tyypillisesti tarjoutuviin luontokokemuksiin (Guha 2000, 24, 56–57; Heise 2008, 30). Toisaalta, kuten Ursula Heise (2008, 40) huomauttaa, myös moni ekofeministinen ajattelija nojaa pastoraalisiin ekotopioihin. *Login* versio pastoraalista – ihmisen rakentama mutta autonominen, itseään ylläpitävä ekosysteemi – sen sijaan ei sovi luonnollisen eikä luonnottoman kategorioihin. Aluksi proomulla on vain multapeitto ja muutamia istutettuja kasveja sen lastina aiemmin olleiden jätteiden päällä. Puutarha villiintyy metsäksi, jonka kasvillisuus tuottaa makeaa vettä, ja lopulta alusta ympäröi järvi, jossa lemmikkikalat uiskentelevat. Siitä tulee nähtävyys, jota ihastellaan kaikissa satamissa – niin kauan kuin sataamia vielä on. Näin yksityisen, kodinomaisen tilan hoivaamisesta tulee julkinen projekti ja laivasta koti myös toisenlaisille olennoille. Tätä mikroutopiaa ympäröi post-apokalyptinen maailma, mutta dystooppiset teemat näkyvät myös sen sisällä, mikä monimutkaistaa kodin rakentamisen ja ylläpidon merkitystä teoksessa.

Säilyttäminen ja *rakentaminen* ovat keskeisimpiä fenomenologisessa perinteessä kotiin liitetystä arvoista (ks. Heidegger 2009, 27). Feministisessä teoriassa taas on tuotu pitkään esiin kodin ja säilyttämisen yhteyden ongelmallisuutta niiden naisten kannalta, joiden harteille lankeaa suurin osa kotityöstä (Young 2005, 125–126). Myös Crawfordin romaanissa rakentava ja säilyttävä työ ovat proomun ekotopian ytimessä mutta näyttäytyvät samalla perusteellisen ambivalentteina. Lähtökohtaisesti Unguentine edustaa mies-ihmistä (*man*), joka on kaiken rakentamisen takana, kun taas hänen vaimonsa osaksi tulee säilyttävä huoltotyö: puutarhanhoito, ikkunoiden pesu ja purjeiden korjaus. Toisaalta rakentaminen johtaa autonomisen ekosysteemin syntyyn:

The balance of nature we carried about with us wherever we sailed was so perfect, so precise that were Unguentine and I to leave it all for ten years, say on some excursion to land at last, upon our return we would find nothing changed, perhaps only the trees grown a little higher, hens a different colour, the cold and glassy stare of another goat or two. (U, 77–78.)

Proomulla sukupuolittunut, säilyttävä työ (*preservation*) näyttäytyykin symmetrisenä luonnonsuojelun (*nature preservation*) kanssa, ja feministiset ja ympäristöeettiset kritiikit kietoutuvat yhteen. Näin kotitilan laajentuminen kohti ei-inhimillistä johtaakin utopistisesti säilyttämistyöstä vapautumiseen.

Simone de Beauvoir (2000, 253) kuvaa tunnetusti kotityön syklistä aikaa kahlitsevana ja vertaa sitä Sisyfoksen rangaistukseen. Toisaalta, kuten Young (2005, 125, 138) huomauttaa, monet feministisistä kotityön kritiikeistä pätevät lähinnä länsimaiseen, patriarkaaliseen ja porvarilliseen kotiin. Muista näkökulmista säilyttämisen arvoissa ja käytännöissä voidaan nähdä myös inklusiivista ja luovaa potentiaalia.⁹ Crawfordin romaani tuottaa kuvaamistaan ilmiöistä, myös syklistestä ajasta, äärimmäisyyksiin skaalattuja versioita, jotka sekoittavat fantasiaa ja parodiaa. Työn syklinen aika kahlitsee teoksen kertojaa, mutta se toimii kerronnan tasolla emansipatorisena eleenä, kun säilyttävä työ kytketään planetaarisiin mittakaavoihin ja ei-inhimilliseen toimintaan. Unguentinen uskomattomien merenkulkusuoritusten ansioita proomu kokee vuoden aikana kunkin vuodenajan yhden sijasta neljä kertaa, minkä seurauksena myös kasvit kasvavat moninkertaista vauhtia ja vaativat vähemmän hoivaamista. Vuodenkiertoa hämmennetään lisää, kun aluksen puut luovat oman mikroilmastonsa, jonka ansiosta proomulla on jatkuvasti meneillään kaikki neljä vuodenaikaa, ja Unguentinet käyskentelevät paratiisissaan muutamalla askelella kesästä talveen. Näin teoksen ambivalentti ekotopia kuvaa ympäristön autonomiaa ihannetilana mutta vie samalla lukijan ajatukset sekä luonnonvarojen käytön kiihtymisen ja tehokkuuden maksimoimisen että patriarkaalisen kotijärjestyksen ongelmiin.

Heideggerin asumista käsittelevässä luennossa, joka on inspiroinut myös Crawfordin teoksen taustalla vaikuttavia ympäristöliikkeitä, luonto (”maa”) esitetään elementtinä, jota ihmisen asuminen suojelee: ”[k]uolevaiset asuvat siinä määrin kuin he pelastavat maan” (Heidegger 2009, 28.) Ajatus ympäristönsuojelun ja asumisen yhteismitallisuudesta on ongelmallisen ihmiskeskäinen, ja tällaisena se näyttäytyy myös *Logissa*. Mikroilmastoa tukemaan Unguentine rakentaa puiden ylle jätelasista moni-ikkunaisen kupolin ja jokaiseen ikkunaan pienen purjeen, joiden ansiosta proomu ei enää tarvitse saastuttavaa höyrykonetta. Rakennelma assosioituu Buckminster Fullerin visioihin geodeettisistä kupoleista osana ”Avaruusalus Maata” (*Spaceship Earth*) suojelevaa asumista, joita juhliittiin romaanin julkaisuaikaan ympäristötietoisissa piireissä

(ks. Fuller 1969). Ekologisen rakentamisen kuvaukset saattavat herättää fantasioita pesämaisistä ja majamaisista tiloista sekä miniatyyreista, jotka Gaston Bachelardin mukaan (2003, 320) kiehtovat lukijoita kirjallisuuden kotikuvauksissa. Näihin sinällään anti-antroposentrisesti kodin kuvastoa venyttäviin tiloihin ei kuitenkaan pääse teosta lukiessa tuudittautumaan. Lukijan olo tehdään epämukavaksi erityisesti kuvaamalla Unguentinea tyrannimaisena versiona Fullerin tyypisestä insinööri-luonnonsuojelijasta.

Log kutsuu fantasioimaan sekä rakentamisen että säilyttävän työn luovasta potentiaalista ja kenties romantisoimaan Mrs Unguentinen ekologista hoivatyötä,¹⁰ mutta liioittelu ja ironia estävät lukijaa tempautumasta tämän fantasian mukaan. Samoin vedenpaisumuksen ympäröimä idylli assosioituu maailman syntymyytteihin, mutta myöhemmät tapahtumat liittävät sen erityisesti Raamattuun, jonka kuvaus maailman synnystä on nähty ekologisesti kestäättömänä verrattuna monien alkuperäiskansojen kertomuksiin (Kimmerer 4–5, 7). Unguentinen hahmossa ihminen näyttäytyy paitsi rakentajana myös tuhoajana: hän järkyttää vaimonsa ja kenties myös lukijan kaatamalla proomun puut ja korvaamalla ne mekaanisilla tekeleillä, joiden vuoden kierto putoavine ja takaisin oksiin kiinnitettävine muovilehtineen vaatii jatkuvaa huoltotyötä – josta vastaa Mrs Unguentine. Kohtauksen traagisuutta vahvistaa oletus, että Unguentine itse asiassa kaataa viimeiset maapallolla jäljellä olevat puut. Vaimon pöyristynyt reaktio hävitykseen assosioituuakin sekä ekologiseen menetykseen että siitä seuraavaan työtaakkaan. Toisaalta ihmistä laajempi maailma toimii jälleen myös ihmisistä piittaamatta, kun puutarha Unguentinen kadottua virkoaa samalla kun hänen tekemänsä rakennelmat rapistuvat.

Hyperbolinen ja ironinen sävy erityisesti yhdistettynä mittakaavan vaihdoksiin outouttaa paitsi työnjaon kuvauksia myös Unguentinejen avioliittokuvausta kauttaaltaan. Teoksessa näytellään vinksahantunutta versiota porvarillisesta draamasta, jota Ben Marcus (2008, 112) esipuheessaan vertaa Ingmar Bergmanin elokuviin. Nopeiden dialogien sijasta raportoidaan päivien, jopa vuosien pituisiksi venyviä viestinvaihtoja, joissa ihmisen aika kurottaa kohti eihimillistä ja ekokriisi tunkeutuu aviokriisiin rinnalle: "One such dialogue took four days to complete. My glowing message: 'I never want to see land again!!' Time passed, dawns and dusks. At last his reply: 'You never will, my dear.'" (U, 35.) Mrs Unguentinen lautasliinaan kirjoittama kirje, jossa hän yrittää kommunikoida miehelle halustaan saada lapsi, parodioi porvarillisen parisuhdedraaman kiertoilmaisujen taidetta – sillä erotuksella, että se hakeutuu toistuvasti puutarhanhoidollisiin yksityiskohtiin, ja henkilökohtainen vieraantumisen skaalautuu kohti kosmista ja ontologista hämmennystä: "[--] where I once did not know who or what you were, now I wonder who I or we are, or what. What planet is this anyway, my dear?" (U, 53.)

Ilman jatkuvaa planetaarista uudelleenskaalaamista *Log* koostuisi "ihmisen kokoisista" tapahtumista, jotka tapaavat olla kertomusten ydinainesta, kun taas ihmistä laajemman maailman mittakaavat näyttäytyvät hankalasti kerrottavina

*Feministiset ja ympäristöeettiset tavoitteet toteutuvat
pienen utooppisen hetken ajan teoksen maailmassa, kun
kotiin assosioidut työt ja tunteet laajenevat planetaarisiksi
ja planeetta on kutistettu proomun kokoiseksi.*

(ks. Raipola 2020). Erin James (2022, 102) kuvaa tämänkaltaista liikettä mittakaavojen välillä ”pseudo-singulaarisiksi” (*pseudo-singular*). Gérard Genetten (1980) ajan esittämisen kategorioihin pohjaava käsite kuvaa kertomuksen ulkopuolisen ”syväajan” (*deep time*), siis vaikkapa ympäristökriisien kehkeytymiseen vaadittavan ajan, upottamista kertomuksen koettuun aikaan: tällaisten ilmiöiden yksittäinen vaikutus voidaan kokea kerrottavassa hetkessä, joka kuitenkin välittää lukijalle aavistuksen laajemmasta aikaskaalasta. Crawfordin teoksessa ekokatastrofi on läsnä toistuvissa yksittäisissä tapahtumissa ja vaikutelmissa, jolloin se muodostaa oman tapahtumisen aikansa inhimillisen kertomuksen rinnalle.

Toisaalta kerronnassa tapahtuu myös mittakaavojen tiivistymistä, joka sekini toimii patriarkaalisen avioliittokertomuksen ja ekotopian parodian väli-
neenä. Mrs Unguentinen haave lapsesta toteutuu ainakin jollain ontologisella tasolla, kun mystinen parittelurituaali johtaa valeraskauteen ja monimutkaisiin teknologisiin valmisteluihin, joiden päätteeksi Unguentine taikoo esiin vauvan. Teksti kattaa muutamalla lauseella lapsen kasvun viisivuotiaaksi ”neroksi”, joka kyllästyy vanhempiinsa ja ui pois – tämän jälkeen lasta ei enää romaanissa mainita. Pseudo-singulaariselle kerronnalle vastakkaisena eleenä teos tyypistää äärimmillen lapsen ja ydinperheen synnyn ja kasvamisen, joka sisältää valta-
vasti ”kerrottavaa” (*narratable*, ks. Prince 2008) ainesta, ja ohjaa lukijan huomion sen sijaan kohti ihmistä laajempia mittakaavoja ja usein taustalle jäävää tapahtumista. Episodi tekee tyhjäksi toiveet Unguentinejen miniatyyrimaailman uusintamisesta, kun ympäristönsuojeluakin motivoivana pysyvyyden ja tulevaisuususkon symbolina usein toimiva lapsi kieltäytyy osallistumasta kertomukseen muutamaa riviä pidempään.

Feministiset ja ympäristöeettiset tavoitteet toteutuvat pienen utooppisen hetken ajan teoksen maailmassa, kun kotiin assosioidut työt ja tunteet laajenevat planetaarisiksi ja planeetta on kutistettu proomun kokoiseksi – toisaalta ne myös saavat osansa teoksen ironisesta otteesta. Romaani voidaan liittää sen julkaisuaikaan heränneeseen ympäristöeettiseen ajatteluun, jossa globaaleja

dystopiaskenaarioita ehkäisemään tarjottiin paikallisia utopioita (Heise 2008, 20–21). Eko-dystopiat tähtäävät usein lukijan ympäristötietoisuuden lisäämiseen maalaamalla karuja tulevaisuuksia, joihin lisätään pieni toivon pilkahdus (Weik von Mossner 2017, 163). *Login* retorisia tavoitteita ei ole kuitenkaan yksinkertaista tunnistaa. Teoksen mittakaavojen välillä leikittelevä kerronta ei tavoittele kokemuksellisuuteen perustuvaa retorista tehoa (vrt. emt., 149) vaan pikemminkin siirtää hyperbolisuudessaan lukijan huomion pois ihmiskeskeisestä kokemuksesta. Toisaalta kotityön ja intiimien tunteiden yhdistäminen planetaariisiin mittakaavoihin vastustaa ihmiskeskeisyyttä romaanin kerronnan tasolla. Teoksen lopussa laiva uudelleen virkistyneine kasveineen on ajautunut jostain ilmestyneelle maankamaralle ja jatkaa ei-inhimillistä elämäänsä Mrs Unguentinen kuollessa. Teos tarjoaa lukijalle sulkeuman, joka ei ole erityisen toiveikas ihmisen suhteen mutta elättelee kaikesta ironiasta huolimatta myös ekotooppisia ideoita paremmasta, planetaarisesta kodista.

“We’re on our way, but what’s this ‘home’?” *Breaking and Entering* kotipakoisena kertomuksena

Stop! I wanted to scream at them. Your destiny is one of chaos. You will find only disappointment behind these walls, beneath this roof. Your desires are petty, irrational, unattainable. Your infant will grow to detest you. Your husband will be unfaithful. Your wife will scream at you with her bathrobe open. Intimacies will only occur between you when incited by parties, alcohol or aberrant fantasies. You must change your life! Become wanderers. Possess nothing. Confront your solitude. Go forth into the world. (BE, 121. Kursiivi alkutekstissä.)

Kiinteistönvälittäjä Charlie kiteyttää Williamsin romaanin logiikan talon ostaneelle pariskunnalle suunnatun palopuheen muotoon. Viitiseentoista vuotta *Login* jälkeen julkaistu *Breaking and Entering* on tragikoominen kertomus kodittomuudesta sekä elämäntapana että Maan – tai ainakin Floridan – asukkien kohdaluona. Tätäkin romaania määrittää kertojanäänänen lakonisuus ja tapahtumien hyperbolisuus, joista syntyy koominen ja ironinen yleisvaikutelma. Toisaalta melodramaattisuus ja vakavan suoraviivaisesti esitetyt traagiset kohtaukset kutsuvat lukijaa ajoittain pysähtymään surun tai järkytyksen tunteiden äärelle. Teos liittyykin myös ”uusvilpittömään” tyyliin, johon kuuluu tietty vakaumuksellisuus: postmodernin arvonihilismin sijasta uusvilpityn romaanin puolustaa joitakin arvoja, tässä tapauksessa pyrkimystä eettisesti kestäviin suhteisiin ei-inhimillisen maailman kanssa.

Jos Crawford rakentaa planetaaris-parodista versiota turvallisesta majafantasiasta, *Breaking and Entering* pakottaa episodimaisen rakenteensa ansiosta lukijansa kohtaamaan sarjan rikkonaisia ihmissuhteita ja turvattomia koteja rinnastettuna rapistuviin ekosysteemeihin. Viittaukset ympäristöongelmiin

ovat usein sutkautuksia dialogin lomassa ("There's enough aluminum on the beaches of Florida to build an airplane", BE, 19) tai kuvaukseen sivumennen tunkeutuvia huomioita ("Beyond the windows the bay winked greenly. It was sick, filling up with silt. Each day there was less oxygen in the water than the day before", BE, 24). Teos liittää ihmisiä koskevat tapahtumat ihmistä laajempiin ilmiöihin ja ympäristöihin sekä toisenlajisten kärsimykseen, ja aineellinen ympäristö vaikuttaa suoraan kerronnan muotoihin.¹¹ Ehdotankin seuraavassa, että romaanin kuvaamia kotien ja ihmissuhteiden "väärinkäytöksiä" tulisi tarkastella ympäristöeettisessä kontekstissa, ja että tämä tukee myös sen kriittistä feminististä luentaa.

Ihmissuhdenihilismiä edustavat erityisesti teoksen avioliittokuvaukset. *Login* tapaan romaanin alkuun sijoittuu kuvaus avioliiton solmimisesta, joka johdattaa lukijaa tarkastelemaan teoksen päähenkilöitä toisenlaisina kuin muut avioparit:

She and Willie had been married by a drunken judge at Monroe Station in the Everglades. The bridal couple had eaten their wedding supper in a restaurant that had antique rifles and dried chicken feet mounted on the wall. (BE, 9.)

Toisaalta patriarkaalinen dynamiikka vaikuttaa myös tämän suhteen kuvaukseen, kuten käy ilmi pariskunnan keskustelusta huijaamansa vartijan kanssa:

"Your wife looks sad", Turnupseed said to Willie. "Has she had a loss recently?"

"She's just one of those wives", Willie said.

"What do women want, let me ask you that", Turnupseed said. "My last two wives always maintained they were miserable even though they had every distraction and convenience known to modern times." (BE, 7.)

Willie myötäilee Turnupseedin kliseisen misogynististä sävyä Libertyn pysytellessä vaiti puheen objektina. Hänen ulkopuolisuutensa keskustelusta kutsuu lukijaa jakamaan kokemuksen "nykyajan mukavuuksista" absurdina ja vieraannuttavana parannuskeinona surulle. Keskustelun päätteeksi lukijan huomio viedään Libertyn katseen myötä mereen ja laajempaan tilalliseen ja ajalliseen mittakaavaan: "She stared at the Gulf, which was always there, every time she looked" (BE, 7). Viittaukset mereen, joka tosimaailmassakin uhkaa nielaista suuren osan Floridan rannikosta, tuovat myös Williamsin romaanissa rajattomuuden merkityksiä osaksi kodin intiimejä kokemuksia.

Romaanin keskivaiheilla käy ilmi, että suhdetta tosiaankin määrittää aiempi menetykset: Liberty on ollut kasvattilapsena Willien perheessä, ja viisitoistavuotiaana he ovat yrittäneet Willien ehdotuksesta kaksoisitsemurhaa saatuaan selville Libertyn olevan raskaana. Willien vanhemmat karkottavat tämän kotoa,

*Ihmisten välinen koti- ja perhedramatiikka esitetään
perusteellisen verkottuneena ei-inhimillisen maailman
kanssa.*

mutta muilta osin itsemurhayrityksen vaikutukset jakaantuvat epätasaisesti: Willien jatkaessa elämäänsä Liberty vaipuu koomaan, menettää lapsen ja joutuu viettämään aikaa psykiatrisella osastolla. Traumaattinen menneisyys tarjoutuu selitykseksi päähenkilöiden toiminnalle ja Libertyn näkökulman affektiiviselle "outoudelle". Koska henkilöiden sisäiset ja väliset traumat kuitenkin asetetaan romaanissa säännönmukaisesti rinnakkain ei-inhimillisten tragedioiden kanssa, teoksen lukeminen yksinomaan ihmispsykologian valossa ei tee sille oikeutta.

Ihmistä laajempien mittakaavojen läsnäoloa teoksessa kuvaa vielä 'pseudosingulaarista' paremmin Jamesin (2022, 110–111) 'vaikutustapahtuman' (*effect-event*) käsite, joka on sukua myös Clarkin mittakaavaefekteille. Tällainen tapahtuma pystytään hahmottamaan vasta varsinaisen tapahtumisen jälkeen, sen vaikutusten perusteella. Käsitteen taustalla on Rob Nixonin (2011) huomio ympäristötuhojen "hitaasta väkivallasta" ("slow violence"). Williamsin teoksessa "nopeat", melodramaattiset väkivallan kuvaukset rinnastetaan rannoille kertyneen alumiiniroskan, saastuneen merenlahden ja kuolevien puiden kaltaisten hitaan väkivallan seurausten kanssa. Osa vaikutuksista on henkilöhahmojen suoraan havainnoimia; osa, kuten meriveden happipitoisuus, nojaa tieteelliseen tietoon. Vaikutustapahtumat rakentavat osaltaan teoksen kuvaa kodista ja kodittomuudesta ja sen pessimismiä tulevaisuuden suhteen. Tässäkin lapsi toimii symbolina: koditonta elämää viettävä Liberty kuvaa itseään epäonnistuneeksi "avaruusaluksiksi" (BE, 209), joka ei pystynyt tarjoamaan kotia sikiölle. "Avaruusalus" voidaan assosoida "Spaceship Earth" -allegoriaan. Romaanin vaikutustapahtumia ja ihmisen kokoisien kodittomuuden kuvauksia yhdistävä kerronta rinnastaakin Libertyn, Floridan rannikon ja koko planeetan tulevaisuudettomina paikkoina.

Breaking and Entering ironisoi useita kotiin liitettyjä arvoja, mutta siinä voidaan lukea myös kaipuuta vähemmän ihmiskeskeiseen ja siten kestävämpään kotiin. Väkivallan rinnalla romaanissa kulkee pelastamisen motiivi: Liberty kohtaa useita vahingoittuneita toisenlaisia eläimiä, joita yrittää auttaa, yleensä huonolla menestyksellä, kun taas Willien harrastuksena on pelastaa ihmisiä hengenvaarasta. Williamsin romaani osoittaa skeptisyyttä tällaista toimintaa kohtaan, ja pelastaminen näyttäytyy väkivallan yhtä lailla ongelmallisena kääntöpuolena. Kuten edellä todettiin, pelastaminen rinnastuu fenomenologisessa perinteessä asumisen arvoihin. Libertyn ja Willien elämä taas asettuu näiden arvojen vastakohtaksi: "For they themselves were not preparing for anything, they were not building anything, they were just moving along [--]" (BE, 28). Romaanin "kotipakaisuus" voidaan selittää sen henkilöhahmojen traumaattisella menneisyydellä. Ehdotan kuitenkin, että yhtä lailla selityksenä voi toimia koko teoksen maailman epäonnistuminen kotina; tähän vaikuttavat sekä teoksen kuvaama ihmisten välinen, sukupuolittunut väkivalta että "vaikutustapahtumina" ilmenevä hidas väkivalta. Toisaalta, kuten Mitchell Thomashow (2002, 180–82) huomauttaa, jatkuva liike ja muuttaminen määrittävät useiden lajien suhdetta niiden kotiympäristöihin. Näin romaanin kuvaama liikkuvuus voitaisiin mahduttaa ihmistä laajemmin ymmärretyn "demokraattisen" kodin käsitteen alle, jolloin teos ei näyttäydykään pelkästään nihilistisessä suhteessa kodin kokemukseen.

Ironian vastapainona (uus)vilpittömiä, joskin edelleen ambivalentteja sävyjä kerrontaan tuovat erityisesti ihmisten ja puiden suhteiden kuvaukset. Puita ei yleensä tarkastella ihmisen "kumppanilajeina" (Haraway 2003; ks. myös Kortekallio et al. 2020, 87).¹² Kuitenkin puiden ja ihmisten kärsimys rinnastetaan osana teoksen affektiivista kotikuvastoa. Esimerkiksi itsemurhayritys liitetään lehtensä liikalannoituksen takia tiputtaneisiin puihin, joiden alta Liberty ja Willie löydetään: "they had lost their lives beneath the damaged trees" (BE, 249). Henkilöhahmot muodostavat positiivisia ja empaattisia suhteita puihin: "It did no harm to keep in touch with the vegetable world", toteaa kertoja Libertyn tervehtiessä talonsa pihalla kasvavaa puuta (BE, 41). Puiden elämän mittakaavaa tarjotaan myös vertailukohdaksi ihmiselle:

"Do you know that each person in the world needs all the oxygen produced in a year by a tree with thirty thousand leaves?" Charlie said. He looked at the snapshot of the tree in his wallet. "Isn't that a nice tree!" he said. (BE 71.)

Kuva muistuttaa puiden ja ihmislajin verkottuneesta olemisesta mutta samalla esineellistää puun "kivaksi" onnenkaluksi, jota Charlie kantaa näppärästi lompakossaan. Vaikka teoksessa rakennetaan rinnastuksia ihmisten ja puiden kohtaloiden välille, se näyttää henkilöhahmojen puusuhteet varsin ihmiskeskeisinä, ja puut jäävät fiktiivisessä maailmassa ihmistragedioiden taustaksi. Toisaalta itse teoksen kerronta nostaa puut lähemmäs sen etualaa.¹³ Sen sijaan että

tarkasteltaisiin puiden kuolemia metaforina henkilöhahmojen ”juurettomuudelle”, esitän että näitä voidaan lukea rinnakkaisina motiiveina, osana samaa systeemistä kokonaisuutta. Näin lukija otetaan osaksi kuvitteellista planetaarisen verkottunutta yhteisöä, mutta samanaikaisesti teos kieltäytyy tarjoamasta suurtakaan toivoa ihmisen onnistumisesta tätä yhteisöä säilyttävänä toimijana (vrt. Heise 2008).

Williamsin kaotteisessa maailmassa kodin demokratisointi – sen tarjoamien turvallisten ja säilyttävien arvojen saattaminen eettisesti kestävämpään käyttöön – tai kestäväen planetaarisen tulevaisuuden kuvittelemine ei vaikuta mahdolliselta. Teoksen minimalistinen realismi kutsuu lukijaa soveltamaan pessimismiä myös asuttamaansa reaali maailmaan. Puun kuvaa lompakossaan kantava Charlie esittää alussa lainaamani katkelman tapaan myös teoksen lopussa tulevaisuusvision, jossa ironia ja vilpittömyys limittyvät:

We're on our way, but what's this "home"? Our home's not built yet, but I see it as languorously asymmetrical. Lots of galleries. No greasy windows for us. And there'll be a garden, of course. Bright and beautiful and not too big, but big enough for a touch of the gloomy, which will add to its charms. But that's a long way off still. We travel first. (BE, 269.)

Charlien haave kodista, jonka hän hankkisi itselleen, Libertylle ja 7-vuotiaalle, isänsä hylkäämälle Teddyille lähestyy pastoraalista haavetta sopusointuisesta elämästä (puutarhaksi kesytetyn ja puhtaiden ikkunoiden läpi katsellun) luonnon kanssa. Ironista tulkintaa tukien sekä matka- että koti-idylli jäävät toteutumatta, kun Teddyn misogynyninen isä puukottaa Charlieta. Romaani päättyy tämän oletettavasti kuollessa Libertyn ajamassa autossa matkalla sairaalaan. Kodin sijasta pysyväksi jää matka fossiilitalouden muovaamalla moottoritiellä, jota teoksessa on kuvattu ihmisiä ja muita eläimiä nieleväksi hirviöksi.

Samantha Neugebauer (2023) näkee Williamsin *The Changeling*-romaanissa mahdollisuuden ihmetellä maailman inhimillisten ja ei-inhimillisten toimijoiden verkottuneisuutta ja tässä vastalääkkeen teoksen muuten edustamalle postmodernille toivottomuudelle. *Breaking and Entering* ei ensilukemalta tarjoa tällaista vastalääkettä eikä esitä esimerkiksi kodin ja perheen edustamien turvallisuuden arvojen tilalle vaihtoehtoista bachelardlaista ”majafantasiaa”, jossa sekä ihmiset että toisenlajiset voisivat elää turvassa. Sen sijaan ihmisyyksilöiden väliset suhteet ovat romaanissa hataria ja yksipuolisia, hoiva- ja pelastusyritykset tuhoon tuomittuja, eikä lopussa kenellekään käy hyvin. Kuten päähenkilönsä, romaani kieltäytyy ”rakentamasta”. ”Breaking” sen nimessä viittaa murtautumisen ohella asumusten ja asumisen ideologian, kodin ja sen ulkopuolen vastakkainasettelun hajottamiseen. Kotoisien affektien piiriin kutsutut ei-inhimilliset olennot ja kerronnan tasolla tapahtuvat mittakaavojen sulautumiset kuitenkin herättävät ainakin aavistuksen siitä, miltä inklusiivisempi planetaarinen koti voisi näyttää, vaikka sinne on ”vielä pitkä matka” (“a long way off still”).

Lopuksi

Crawfordin ja Williamsin romaaneissa ihminen kenties kykenee haaveilemaan toisenlajisten olentojen ”pelastamisesta” ja ekotopioiden rakentamisesta, mutta samalla tarvelee yrityksen toisensa perään. Niiden kuvaamat ihmiskodit ovat väliaikaisia ja toisten omistamia, ekologisesti ja sosiaalisesti kestävämpiä tai kasvien, veden ja mudan vallassa. Tragikomedian piiriin kuuluvat teoksissa paitsi ihmissuhteet myös ihmisen ympäristösuhde. Näin ne outouttavat erityisesti kodin rakentamiseen ja säilyttämiseen liittyviä tunteita ja tarinoita. Ihmisten välinen koti- ja perhedramatiikka esitetään perusteellisen verkottuneena ei-inhimillisen maailman kanssa: erityisesti patriarkaaliset rakenteet sortavat sekä ihmisiä että toisenlajisia olentoja, ja toisaalta ihmiskotien sisäinen kaaos ja väkivalta kytketään laajempiin, ihmisen aiheuttamiin ympäristöongelmiin. Ei-ihmiskeskeisesti luettuna teokset paljastavat, miten ihmislähtöisen väkivallan nopeat ja hitaat muodot koskettavat sekä ihmisiä että muita toimijoita.

Teosten maailmoissa utopiat kääntyvät parodioiksi eikä etenään ihmiskunnan suhteen juuri viljellä toivoa, vaikka *Log* esittää ihmisen katoamisen itsessään mahdollisena lohdullisuuden lähteenä. Niiden kertojat, henkilöhahmot ja sisäistekijät kommunikoivat ironista nihilismia mutta tarjoavat tragedian hengessä myös kimmokkeita vilpittömille kauhistumisen ja empatian tunteille sekä kenties jonkin paremman kuvittelulle. Kodin demokraattisemman, tässä tapauksessa ihmiskeskeisyyttä vastustavan uudelleenkuittelun tilat eivät löydykään fiktiivisistä maailmoista, ainakaan millään tavoin kestävinä versioina; ne rakentuvat teosten kerronnassa. Kerronnan keinot, joilla venytetään ihmiskeskeistä aika- ja tiläkäsitystä ja vedetään itsepintaisesti kerta toisensa jälkeen lukijan huomio ”kerrottavan” ihmiskodin piiristä kohti laajempia mittakaavoja, ovat kutsuja kokeilla kestävämmän, ihmisen kokoisen ja planetaarisen kodin ajattelua. Siten teokset sekä purkavat nykyhetkeään että rakentavat jotain tulevaa, joskin epäsuorasti ja kenties ihmisenäkökulmasta hankalasti hahmottuvissa ajan ja tilan mittakaavoissa, jolloin ne kutsuvat myös pohtimaan uudelleen esimerkiksi pysyvyyden merkitystä. Niiden kerronnassa rakentuva aavistus kodista on kenties pysyvyyden ja säilyttämisen tyyssijan asemesta, Bachelardin (2003, 159) sanoin, ”kevyt talo, jota ajan hengitys siirtelee paikasta toiseen”.

Viitteet

1 Kiitän anonymyja vertasarvioijia ja Anna Tomia oivallisista kommenteista sekä Dan Irvingiä, joka esitteli *Unguentinet* minulle.

2 Young käy dialogia lähinnä toisen aallon feministien kanssa eikä paneudu kodin

käsitteen ongelmallisuuteen esimerkiksi sukupuolten ja seksuaalisuuksien moninaisuuden näkökulmasta. Vrt. Pilkey 2013.

3 Käsitteet ’ei-inhimillinen’ ja ’ympäristö’ tuovat ihmiskeskeisyyttä haastavaan luetaan omat hankaluutensa, sillä kumpikaan

ei pääse eroon *ihmisestä* vertailukohtana (ks. Kortekallio et al. 2020). Kuten luentani osoittaa, tarkastelemani tekstit eivät ole näiden vastakkainasettelujen ulkopuolella, ja niiden esiin nostaminen on nähdäkseni tärkeä osa anti-anthroposentristä tutkimusta matkalla kohti vaihtoehtoisten todellisuuksien kuvittelua ja mahdollisten uusien termien syntyä. Käytän käsitettä 'ei-inhimillinen' (*nonhuman*) synonyymisena 'ihmistä laajemmalle' (*more-than-human*) erityisesti sen ekonomisuuden vuoksi sekä rinnakkaisena terminä 'toisenlaiselle' (ks. Aaltola 2023) etenkin silloin, kun kyseessä eivät ole ainoastaan biologian 'lajin' käsitteen alle sopivat oliot. Suosin useimmiten 'ympäristöä' (*environment*) 'luonnon' (*nature*) sijasta, koska se viittaa konkreettisiin, sekä rakennettuihin että biologisiin tiloihin ja pysyy jossain määrin esimerkiksi luonto/kulttuuri-dikotomian ulkopuolella (ks. esim. Morton 2009).

4 Termi *ecotopia* on peräisin Ernest Callenbachin samannimisestä romaanista (1975).

5 'Outouttamisen' (*estrangement*) käsitettä käytetään erityisesti spekulatiivisen tai tietoisfiktion tutkimuksessa kuvaamaan niiden tuottamaa erityistä vieraannuttamisen (*ostranenie*) muotoa, jossa arkitodellisuuden ilmiöt asettuvat uuteen kontekstiin (ks. Spiegel 2008; vrt. Shklovsky 2014.)

6 Raymond Malewitz (2014) on tarkastellut kulutushyödykkeiden luovaa väärinkäyttöä kriittisenä voimana amerikkalaisessa nyky-yhteiskunnassa. Ks. myös Männistö-Funk 2015.

7 Williamsilta on suomennettu "Pieni talvi" -novelli ("A Little Winter", 1989, suom. 1996), Crawfordilta ei mitään; myös englanninkielinen tutkimuskirjallisuus romaaneista on vähäistä (poikkeuksena Szalay 1998).

8 "Välinpitämättömyydestä" (*nonchalance*) poliittisena ja anti-anthroposentrisen kirjallisuudentutkimuksen käsitteenä, ks. Bennett 2020, 6–11.

9 Rutiinien ja niiden kuvauksen emansipatorisesta potentiaalista, ks. myös Levine 2023, 86–103.

10 Vrt. Bachelardin (2003, 180–181) kuvaus palvelijansa keskittyneestä työstä inspiroituvasta kirjailijasta.

11 Tällaisten vaikutusten tutkiminen yhdistää useita viimeaikaisia narratologiaa anti-anthroposentristä näkökulmasta soveltavia tutkimuksia (ks. esim. Oulanne 2021; James 2022; Rodriguez 2024).

12 Näistä *Breaking and Entering* tarjoaa ilmeisemmän esimerkin Libertyn adoptioiman Clem-koiran muodossa.

13 Kasvien mittakaavasta kerronnan keinona, ks. esim. Sullivan 2022.

Lähteet

Kaunokirjallisuus

U = Crawford, Stanley 2008 (1972). *Log of the S.S. the Mrs Unguentine*. Victoria: Dalkey Archive.

BE = Williams, Joy 1988. *Breaking and Entering*. New York: Vintage Contemporaries.

Tutkimuskirjallisuus

Aaltola, Elisa 2023. *Puhe eläinten puolesta*. Helsinki: Into.

- Ahokas, Pirjo & Lotta Kähkönen (toim.) 2003. *Vieraaseen kotiin. Kulttuurinen identiteetti ja muuttoliike kirjallisuudessa*. Turku: Turun yliopisto.
- Bachelard, Gaston 2003. *Tilan poetiikka (La poétique de l'espace, 1957)*. Suom. Tarja Roinila. Helsinki: Nemo.
- Bhabha, Homi 1997. The World and the Home. Teoksessa *Dangerous Liaisons. Gender, Nation, and Postcolonial Perspectives*. Toim. Anne McClintock, Aamir Mufti & Ella Shohat. Minneapolis: University of Minnesota Press, 445–55.
- Beauvoir, Simone de 2000. *Toinen sukupuoli (Le deuxième sexe, 1949)*. Suom. Annikki Suni. Helsinki: Tammi.
- Bennett, Jane 2020. *Influx & Efflux. Writing Up with Walt Whitman*. Durham: Duke University Press. DOI: 10.1215/9781478009290.
- Blunt, Alison & Robyn Dowling 2006. *Home*. London: Routledge. DOI: 10.4324/9780203401354.
- Braidotti, Rosi 2021. *Posthumanist Feminism*. Hoboken: Wiley.
- Callenbach, Ernest 1975. *Ecotopia. The Notebooks and Reports of William Weston*. Berkeley: Banyan Tree Books.
- Carson, Rachel 1963. *Äänetön kevät (Silent Spring, 1962)*. Suom. Pertti Jotuni. Helsinki: Tammi.
- Clark, Timothy 2015. *Ecocriticism on the Edge. The Anthropocene as a Threshold Concept*. London: Bloomsbury.
- Crawford, Stanley 1998. *A Garlic Testament. Seasons on a Small New Mexico Farm*. Albuquerque: University of New Mexico Press.
- Fuller, R. Buckminster 1969. *Operating Manual for Spaceship Earth*. Carbondale: Southern Illinois University Press.
- Genette, Gérard 2007 (1972). *Discours du récit*. Paris: Seuil.
- Guha, Ramachandra 2000. *Environmentalism. A Global History*. New York: Longman.
- Haraway, Donna 2003. *The Companion Species Manifesto. Dogs, People, and Significant Otherness*. Chicago: University of Chicago Press.
- Heidegger, Martin 2009. Rakentaa asua ajatella (Bauen Wohnen Denken, 1951). Suom. Vesa Jaaksi. Teoksessa *Esitelmiä ja kirjoituksia osa II*. Tampere: Eurooppalaisen filosofian seura, 22–44.
- Heise, Ursula 2008. *Sense of Place and Sense of Planet. The Environmental Imagination of the Global*. Oxford: Oxford University Press. DOI: 10.1093/acprof:oso/9780195335637.001.0001.
- Herman, David 2011. Storyworld/Umwelt. Nonhuman Experiences in Graphic Narratives. *SubStance* 40.1 (124), 156–81. DOI: 10.1353/sub.2011.0000.
- Hogan, Patrick Colm 2003. *The Mind and its Stories. Narrative Universals and Human Emotion*. New York: Cambridge University Press. DOI: 10.1017/CBO9780511499951.
- Irigaray, Luce 1984. *Éthique de la différence sexuelle*. Paris: Minuit.
- James, Erin 2022. *Narrative in the Anthropocene*. Columbus: The Ohio State University Press.
- Kankkunen, Sarianna 2021. *Harassing Habitats. Experienced Space in Finnish Contemporary Fiction, a Study on Maarit Verronen*. Helsingin yliopisto, väitöskirja.
- Karkulehto, Sanna, Aino-Kaisa Koistinen, Karoliina Lummaa & Essi Varis 2020. Reconfiguring Human, Nonhuman and Posthuman. Striving for More Ethical Cohabitation. Teoksessa *Reconfiguring Human, Nonhuman and Posthuman in Literature and Culture*. Toim. Sanna Karkulehto, Aino-Kaisa Koistinen, Karoliina Lummaa & Essi Varis. New York: Routledge, 1–19. DOI: 10.4324/9780429243042-1.
- Kimmerer, Robin Wall 2013. *Braiding Sweetgrass. Indigenous Wisdom, Scientific Knowledge and the Teachings of Plants*. Minneapolis: Milkweed Editions.
- Kirn, Walter 2001. Up from Kmart. *New York Times* 19.8.2001. [<https://www.nytimes.com/2001/08/19/books/up-from-kmart.html>] (24.11.2023).

- Kortekallio, Kaisa, Mariia Niskavaara, Hannah Ouramo, Juha Raipola, Tarja Salmela, Ate Tervonen & Sanna Karkulehto 2021. Ehdotus ihmistä suhteellistavaksi sanastoksi. *Avain* 17(4), 82–95. DOI: 10.30665/av.100030.
- Kumar, Krishan 1987. *Utopia and Anti-Utopia in Modern Times*. Oxford: Blackwell.
- Levine, Caroline 2023. *The Activist Humanist. Form and Method in the Climate Crisis*. Princeton: Princeton University Press. DOI: 10.1353/book.114766.
- Lovelock, James & Lynn Margulis 1974. Atmospheric Homeostasis by and for the Biosphere. The Gaia Hypothesis. *Tellus* 26, 2–10. DOI: 10.1111/j.2153-3490.1974.tb01946.x.
- Malewitz, Raymond 2014. *The Practice of Misuse. Rugged Consumerism in American Culture*. Stanford: Stanford University Press. DOI: 10.1515/9780804792998.
- Marcus, Ben 2008. Afterword. Teoksessa *Log of the S.S. the Mrs Unguentine*. Champaign: Dalkey Archive.
- Morton, Timothy 2009. *Ecology without Nature. Rethinking Environmental Aesthetics*. Cambridge: Harvard University Press. DOI: 10.2307/j.ctv1n3x1c9.
- Morton, Timothy 2013. *Hyperobjects. Philosophy and Ecology after the End of the World*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Mezei, Kathy & Chiara Briganti 2002. Reading the House. A Literary Perspective. *Signs* 27, 837–46. DOI: 10.1086/337928.
- Männistö-Funk, Tiina 2015. Väärin käytetty! Teknologiaiden toiset elämät. *niin & näin* 2/2015, 27–31.
- Neugebauer, Samantha 2023. "Storied Matter" & the Human Response in Joy Williams's *The Changeling* and Samantha Hunt's *The Seas*. *Critique. Studies in Contemporary Fiction*. [https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00111619.2023.2195997] (21.11.2023).
- Nixon, Rob 2011. *Slow Violence and the Environmentalism of the Poor*. Cambridge: Harvard University Press. DOI: 10.4159/harvard.9780674061194.
- Oulanne, Laura 2021. *Materiality in Modernist Short Fiction. Lived Things*. New York: Routledge. DOI: 10.4324/9781003156499.
- Pilkey, Brent 2013. *Queering Heteronormativity at Home in London*. University College London, väitöskirja.
- Prince, Gerald 2008. Narrativehood, Narrativity, Narratability. Teoksessa *Theorizing Narrativity*. Toim. John Pier & José Angel García Landa. Berlin: de Gruyter, 19–27.
- Rabkin, Eric S. 2015 (1976). *The Fantastic in Literature*. Princeton: Princeton University Press. DOI: 10.1515/9781400870790.
- Raipola, Juha 2020. Unnarratable Matter. Emergence, Narrative, and Material Ecocriticism. Teoksessa *Reconfiguring Human, Nonhuman and Posthuman in Literature and Culture*. Toim. Sanna Karkulehto, Aino-Kaisa Koistinen, Karoliina Lummaa & Essi Varis. New York: Routledge, 263–279. DOI: 10.4324/9780429243042-19.
- Raver, Anne 2013. Secrets of a Garlic Grower. *New York Times* 07.02.2013. [https://www.nytimes.com/2011/07/14/garden/secrets-of-a-garlic-grower.html] (22.11.2023).
- Rodriguez, David 2024. *The View from Above in American Literature. Description, the Imaginary and the Form of Environment*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Shklovsky, Viktor 2004 (1917). Art as Technique. Teoksessa *Literary Theory. An Anthology*. Toim. Julie Rivkin and Michael Ryan. Malden: Blackwell Publishing, 15–21.
- Spiegel, Simon 2008. Things Made Strange: On the Concept of "Estrangement" in Science Fiction Theory. *Science Fiction Studies* 35(3), 369–85.
- Sullivan, Heather I. 2022. Plant Scale and the Anthropocene. Teoksessa *Narratives of Scale in the Anthropocene*. Toim. Gabriele Dürbeck & Philip Hüpkes. New York: Routledge, 94–109. DOI: 10.4324/9781003136989-8.

- Szalay, Edina 1998. Breaking into the House of Death and Love. The Gothic as Subtext in a Minimalist Novel (Joy Williams' "Breaking and Entering"). *Hungarian Journal of English and American Studies (HJEAS)* 4(1/2), 285–298. [<http://www.jstor.org/stable/41274011>] (22.2.2024).
- Thomashow, Mitchell 2002. *Bringing the Biosphere Home. Learning to Perceive Global Environmental Change*. Cambridge: MIT Press. DOI: 10.7551/mitpress/1673.001.0001.
- Weik von Mossner, Alexa 2017. *Affective Ecologies. Empathy, Emotion, and Environmental Narrative*. Columbus: The Ohio State University Press. DOI: 10.2307/j.ctv11hpszq.
- Williams, Joy 1996. Pieni talvi (A Little Winter, 1989). Suom. Arto Virtanen. *Parnasso* 46, 450–460.
- Williams, Joy 2001 (1989). *Ill Nature. Rants and Reflections on Humanity and Other Animals*. Guilford, CT: Lyons Press.
- Young, Iris Marion 2005 (1997). House and Home. Feminist Variations on a Theme. Teoksessa *On Female Body Experience. "Throwing Like a Girl" and Other Essays*. Oxford: Oxford University Press, 123–154. DOI: 10.1093/0195161920.003.0008.